8.12.2022

Helsingin hovioikeuden presidentti Asko Välimaa

Lakivaliokunnalle

Viite: Eduskunnan lakivaliokunnan lausuntopyyntö

Asia: Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta VNS 13/2022 vp

Oikeudenhoidon selonteko on hyvin laadittu. Selonteossa on tunnistettu keskeiset ongelmat: oikeusprosessien kesto ja asianosaisille aiheutuvat kulut erityisesti riita-asioissa. Selonteossa esitetyt toimenpide-ehdotukset ovat kannatettavia ja ne kohdistuvat monipuolisesti oikeudenhoidon eri osa-alueille. Osa toimenpide-ehdotuksista kohdistuu suoraan oikeudenhoidon merkittävimpään ongelmaan – liian pitkiin oikeusprosesseihin.

Ensisijainen toimenpide käsittelyaikojen lyhentämiseen onkin oikeuslaitoksen perusrahoituksen nostaminen pysyvästi. Koska tuomioistuinlaitoksen kuluista yli 70 % on pelkästään palkkakuluja, tämä tarkoittaa käytännössä henkilöstön määrän lisäämistä.

Käsittelyajoissa on lisäksi suuria eroja maan sisällä. Helsingin hovioikeuspiiriin kuuluu Helsinki ja Uusimaa. Tällä alueella oikeusprosessi kestää kaikissa vaiheissa, eli esitutkinnassa, syyteharkinnassa, käräjäoikeusvaiheessa sekä hovioikeusvaiheessa, muuta maata pidempään. Kokonaiskäsittelyajasta voi tulla hyvinkin pitkä. Kysymys on useimmiten yksittäisten ihmisten asioista, ja vuosien odotus asian päätökselle on liian pitkä. Käsittelyaikojen kesto ei saisi riippua siitä, missä asianosainen asuu.

Hovioikeuspiirin käräjäoikeuksien tarkastuksessa vuonna 2022 on käynyt ilmi, että henkilöstö työskentelee tällä hetkellä jaksamisensa äärirajoilla. Toistaiseksi tuomioistuinten toiminta on pystytty pitämään yllä henkilöstön joustavuuden ja työhön sitoutuneisuuden ansiosta. Jutturuuhkat kuitenkin jatkavat kasvuaan ja käsittelyajat pidentyvät vuosi vuodelta.

Samaan aikaan on huolehdittava myös uuden henkilökunnan rekrytoinnista ja tuomioistuinten houkuttelevuudesta työpaikkana. Työmäärän, sen vaativuuden ja palkan suhde näyttäisi karkottavan hakijoita jo nyt. Rekrytointiin liittyviä ongelmia on tällä hetkellä erityisesti kansliahenkilökunnassa, jonka vaihtuvuus on erittäin

suurta. Jatkuva perehdyttäminen syö resursseja ja sihteerityötä siirtyy tuomareiden tehtäväksi, mikä ei ole järkevää ja on osaltaan omiaan pidentämään käsittelyaikoja.

Tuottavuutta ei pidä laskea pelkkien määrällisten lukujen valossa. Asiat ovat jatkuvasti aiempaa laajempia ja juttujen vaikeustaso on noussut. Helsingin hovioikeuspiirissä erittäin laajojen, vähintään 10 pääkäsittelypäivää käräjäoikeuksissa kestävien juttujen määrä on kasvussa ja vuoden 2023 ennakkotietojen perusteella kasvaa edelleen. Näissä asioissa haetaan myös lähes säännönmukaisesti muutosta, jolloin yhden jutun käsittely sitoo useamman tuomarin ja sihteerin työpanoksen useiden kuukausien ajaksi sekä käräjäoikeudessa että hovioikeudessa. Rikosasioissa näiden juttujen käsittely sitoo merkittävän määrän työpanosta myös syyttäjälaitoksessa. Esimerkiksi Katiskan kaltainen juttukokonaisuus tuottaa tilastoihin saman arvoisen merkinnän kuin esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä käsiteltävä yksittäinen näpistysasia.

Juttujen monimutkaistuminen ja käsittelyaikojen pidentyminen liittyy osittain myös kansainvälistymiskehitykseen. Oikeusapupyyntöjen tekeminen on Helsingin hovioikeuspiirin tuomioistuimissa tällä hetkellä arkipäivää. Asian käsittely ei etene ennen kuin oikeusapupyyntöön saadaan vastaus ulkomailta. EU-jäsenvaltioissa viranomaisyhteistyö toimii tänä päivänä suhteellisen hyvin, mutta jos juttuun liittyy yhteyksiä kolmansiin maihin, voi asian käsittely viivästyä pidempään. Kansainvälistymiskehitys merkitsee myös käännös- ja tulkkauspalveluiden käytön lisääntymistä. Käräjäoikeuksien tarkastuksen perusteella on herännyt huoli käännös- ja tulkkauspalveluiden laadusta ja niiden riittävästä saatavuudesta myös jatkossa.

Kuten muuallakin yhteiskunnassa, tuomioistuimissa ICT-järjestelmät ovat jo laajassa käytössä ja ne ovat tehostaneet tuomioistuinten toimintaa. Tällä saralla uusin kehitystyö ei vaikuta lupaavalta. Uusi AIPA-järjestelmä ei tämänhetkisen tiedon mukaan ole tuomassa parannusta. Päin vastoin, järjestelmään liittyy sellaisia puutteita ja epävarmuustekijöitä, että asioiden käsittely erityisesti rikosasioissa on vaarassa hidastua entisestään. Aikaisemmat odotukset siitä, että uudet tietojärjestelmät vähentäisivät merkittävästi tuomioistuinten työtä, ovat osoittautuneet turhan optimistisiksi. Uusien järjestelmien kehittämisessä olisi otettava paremmin huomioon käyttäjäystävällisyys ja järjestelmän käyttäjien tarpeet.

Tuomioistuinten toimintatapoja on jatkuvasti kehitetty tekemällä uudistuksia työtapoihin ja organisaatioihin sekä lisäämällä erikoistumista. Toimintatavat ovat jo nyt hyvin tehokkaita, mutta koko ajan etsitään uusia ideoita ja tehdään

kokeiluja toiminnan edelleen tehostamiseksi. Näillä keinoilla on pystytty hidastamaan ruuhkautumiskehitystä. Myös jatkossa asioiden käsittelyä pyritään tehostamaan tuomioistuinten sisäisin keinoin sekä lisäämällä yhteistyötä erityisesti rikosprosessiketjun eri toimijoiden kesken.

On kuitenkin selvää, että tuomioistuinten omilla toimilla kroonista resurssipulaa ja siitä johtuvaa käsittelyaikojen pituutta ei voida ratkaista. Resurssitilanne ja käsittelyaikojen pituus voidaan saada tyydyttävälle tasolle ainoastaan lisäämällä tuomioistuinlaitoksen perusrahoitusta tuntuvasti.